

typologické rysy tělesné i povahové – 30 *přirozeného* vrozeného; *pro nic ho neostane* zanic, nikterak ho neopustí – 31 *Galienus*: Galénos (131-201 n. l.), řecký lékař, rovněž význačná lékařská autorita pro středověk; *se přimlúvá* připojuje se k miněni – 32 *leč nemôž anebo... co přeruší* ledaže je nemocen nebo... něco jiného naruší – 33 *zbožie* majetku, hmotných prostředků – 34 *múku* utrpení, trápení – 35 *usušuje* vysušuje – 37 *po údech* po tělesných orgánech; *spravuje* vládne, řídí

ŠTĚPAŘSTVÍ

O rozvoji prakticky pojímaného a využívaného poznávání přírody svědčí několik odborných spisů o štěpování a zušlechťování ovocného stromoví a vinné révy. Spisek, z něhož vybíráme ukázky, je asi nejstarším dochovaným dílkem svého druhu z husitského údobí. Je to opis starší práce a pochází z roku 1447. Jeho opisovatelem byl blíže neznámý Jan Pitrkav z Hradiště a z Tuhovic. Jde patrně o překlad z němčiny.

O ŠTĚPOVÁNÍ STROMŮV

Kapitola 52. – O vinných odřiech zdělání

Kterak máš vinné odry dělati a révie saditi, o tom nenie třeba učiti, neb to lidé obecně dobře umějí. Avšak proto chci o tom mistrné naučení dáti, ješto mnoho lidem to umění nenie známo. Pak máš věděti, že když vinná réva jest v dobré zemné zemi a mnoho lesu bude jmieti, to máš vinným nožem zřezati. A jestliže po druhé ta réva opět tak mnoho lesu přinese, tehdy okopaj jie kořen a přilož k němu dobrého říečného piesku a zaspí jej tam dobrou prstí. A když vinná réva chce se zkaziti, tehdy otkopaj jie prst ot kořene a rozštěp jie kořen a vlož tu kámen v ten kořen a nech ho tam zóstatí. Potom vospí ji dobrou prstí hnojnú; tak bude ta réva plodná jako prvě.

10 Kapitola 53. – Vinné jahódky aby rostly bez pecek

Chceš-li, aby vinné jahódky rostly bez pecek a bez vinného kamene, ty máš takto pripraviti: Otkopaj prst ot kořene a rozštěp révu, kteráž roste na tom kořenu a opatř tak révu, aby jí jejích voček nezlámal, ani na nich uškodil. A zvláště v tom miestě, kdež má réva vypustiti z sebe zróst, aby v tom miestě jie nezařezal. A kaž sobě železo k tomu udělati, aby napřed málo nakřiveno bylo, a s tiem vytáhni s vobú stranú té révy jádro ven všeko, aby tam nic nezóstalo. Potom svěž a stiehni ji velmi dobře v hromadu a zmaž ji s vobú stranú velmi dobře hovézím lajnem a braň, aby nikdie z sebe nevypustila zróstu, ten kmen, jedno ta rozštěpená réva vedlé obyčeje 20 svého. A pohnoj jie dobře hnojem. Na té bude rósti víno bez pecek.

Kapitola 54

Chceš-li udělati, aby jedna vinná réva nesla spolu bílé a červené jahodky, vsaď modrou révu k bílé révě a nech jich tam seděti spolu, dokadž nebudú plodné. Potom rozštěp jich obě révě tak, aby jim vočkám neuškodil
25 jich. Potom sstruž svrchní kórku pěkně dolův až do zelené na obú révú. A ty máš rozštěpiti jedno dotad, aby jedna skrže druhú mohla tú děrú protažena býti; a tak druhá zase též. A spleť je spolu v hromadu a obmaž je dobře, jakož jsem prvé učil. Potom vždycky jednu ve třech dnech skropuj je vuodú, dokudž z sebe zróstu nepustie. Potom uřež jednu ot druhé, a tak bude každý
30 z nich jmieti černé a bílé hrozny. A to máš učiniti března.

Takéž móžeš hruškový a jabloňový štěp v hromadu jeden skrže druhý provléci a tiť se také zdarie.

Kapitola 55. – A o témž

Chceš-li štěpovati vinnú révu na černé višni, přisad vinnú révu k mladé
35 višni. A když se ta réva přijme, tehdy provřf nebozezem dieru skrže kmen té višně nad se tak, aby ta diera většie nebyla, než což by ta réva mohla projíti tú děrú. A sstruž s té révy svrchní kóžku dolův až do zelené jedno tolik, což má v té višni býti, a tak ji protáhni, aby vočkám té révy neuškodil. A obmaž ji dobře s vobú stranú. Také buď pilen, aby ta réva ot země až
40 nahoru do kmene někdie z sebe ižádneho zróstu nevypustila, aniž dopúštěj, by ovotce přinesla. Potom března toho měsiece, když již ta réva se dobře ujme a sroste se v té višni, tehdy zřež tu révu, otzemek, ot té višničky, všichnu dolův a obmaž ten sřez velmi dobře a s pilností hovězím lajnem. A tak bude vinná réva nésti na té višni. Také mi se zdá lépe, by člověk ne-
45 uřežával té révy až do třetieho léta, proto až by se dobře ujala. A také by mohl, a zdá mi se nejlepší, že by mohl révu protáhnúti skrže břeskvové aneb kdúlové stromovie.

Nadpis: *O vinných odřích zdělání* o postavení tyčkoví pro révu – 1 *révie* révoví, révu – 2 *mistrné* mistrovské – 4 *v zemné zemi* v zemi bohaté na prst; *lesu* výhonků, větvi; *vinným nožem* vinařským nožem, kosířem – 6 *jie kořen* její kořen; *zaspi* zasy-pej – 8 *nech*... *zostali* nech ležeti – 9 *vospi* obsypej; *jako prvé* jako dřive

10 *vinné jahodky* vinné bobule, zrnka hroznová – 11 *bez vinného kamene*: tzv. vinný kámen, znehodnocující révu, se vylučuje z koncentrovaných draselných solí působením kyseliny vinné – 12 *rozštěp* rozštípní, rozřízní – 13 *opatř* ošetři – 13-14 *aby jí*... *nezlámal ani*... *uškodil* abys jí... *nezlámal ani*... *neuškodil* – 14 *zróst* výhonek – 15 *aby nezařezal* abys řezáním nezranil – 16 *s vobú stranú* (duál) z obou stran; *jádro* dřev – 17 *svěž a stiehni*... *v hromadu* svaž a stáhni dohromady – 18 *braň* zabraňuj, zamezuj – 18-19 *aby nikdie z sebe nevypustila* aby nikde nevypustila, nevyhnala (podle smyslu: réva) – 19 *jedno jen*; *vedlé obyčeje svého* svým obvyklým způsobem

22 spolu zároveň – 23 modrú révu: totéž co červená réva; *seděti býti*, růsti; *do-kadž dokud* – 24 *obě révě* (duál) oba kmeny révy – 25 *ssstruž setrouhej*, seškrábej; *svrchni kórku* povrchovou vrstvu kůry; *na obú révú* (duál) na obou kmenech révy – 26 *jedno dotad* jen do té míry – 27 *zase též zpět* týmž způsobem – 28 *prvé dřive* – 29 *každý*: to-tiž zróst, tj. výhonek – 30 *března* v březnu – 31 *v hromadu* dohromady, navzájem

35 *se přijme* ujme se – 35-36 *provrl... nad se* provrtej šikmo vzhůru – 37 *kóžku* vrstvu kůry – 39 *buď pilen* dbej, pečuj – 42 *sroste se v té višni* zaroste do té višně – 42-43 *zřež... dolóv* odřízni; *otzemek* část kmene u země – 43 *sřez řez*; *s pilností* pečlivě – 46 *břeskvové* broskvové

ANTONIA Z FLORENCIE CESTA SPRAVEDLIVÁ V ALCHYMIJI

Sborníček obsahující učení blíže neznámého italského alchymisty Antonia z Florencie, jak je zachytil česky v roce 1457 jeho služebník, rovněž neznámý, je nejstarší českou alchymickou knihou. Rukopis nasvědčuje tomu, že už kolem poloviny 15. století byl v Čechách živý zájem o alchymické pokusy, představující složku tehdejšího zkoumání přírody (latinsky byl v Čechách napsán už 1412 alchymický traktát Jana Těšínského *Processus de lapide philosophorum* – Pojednání o kameni mudrců). Tyto pokusy rostly z dobových názorů na přírodu a hmotu, založených jednak na teorii o čtyřech živlech (voda, oheň, země, vzduch) jako základu prahmoty, z níž vznikla rozdílným seskupováním veškerá hmota, jednak na Platónově názoru o oduševnělosti každé hmoty. Prostředkem k přeměně jedné hmoty v druhou byla alchymistům nejušlechtilější látka – „kámen mudrců“ – složená z čistých živlů podle Aristotelova učení a podle Platóna oduševnělá. Pomocí „kamene mudrců“ měly být různé hmoty, hlavně čisté kovy, oduševněny a tím zdokonaleny. Základní živly byly v práci alchymistů představovány určitými látkami; voda rtutí, země zlatem, oheň sírou a vzduch (povětrí) „solí amoniackou“, která se připravovala z moči.

Vybrané ukázky obsahují návod k přípravě alchymistické rtuti, siry a zlata a k zhotovení „kamene mudrců“ a počátek práce s „kamenem mudrců“. Z hlediska chemicky technologického je zajímavý popis získávání čisté siry z tzv. pruhovate křemenice (pyrit, FeS_2) na svou dobu obratnou analýzou. Rukopis je uveden zajímavou, bohužel jen fragmentárně dochovanou předmlouvou, poukazující ke společenskému smyslu alchymistického úsilí. Z předmluvy zřetelně vyplývají čisté světské cíle alchymistických snah; alchymie měla dopomoci k obohacení a k získání společenské nezávislosti lidem skutečně znalým, nejen urozeným a mocným; zvláštní naděje do ní proto vkládali příslušníci nižších vrstev. Odkazy na boha a prosby k němu mají v předmluvě vlastně funkci čarodějnického zaklínání.

(Z PŘEDMLUVY)

Najmilejší bratře můj, tuto já tobě dávám naučení to napsáno, kerés svými očima ode mne viděl dělati, keréž mně jest ráčil všemohúci pán dáti skrze sprostného svého služebníka, jménem Gades, mudrce dospělého. Ej, já vida tvú službu, týmž darem tebe obdařím právě a spravedlivě, tak mi